

УДК 338.48

КОНЦЕПЦІЯ ПРОСТОРОВОГО ЦЕНТРИЗМУ ТА КРИТЕРІЇ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Егоров Ю. І.

Анотація. Розглянуто планувальний розвиток, проаналізована структурна організація, удосконалена систематизація природно-культурної спадщини Уманщини. Сформульована концепція просторового центрризму презентаційних територій та конкретизовані вимоги містобудівних перетворень туристичного середовища Уманського краю.

Ключові слова: простір, центр, Уманщина, туризм.

Постановка проблеми. Людина віддавна усвідомлювала цінність просторового середовища, в якому проходить її життя, і намагалася відповідним чином це середовище формувати. Свідчення цього – історія містобудівного мистецтва народів світу, що налічує понад сім тисячоліть. Уманщина також має стародавню містобудівну історію що починається з протоміст Трипільської культури.

У щільно населеному, урбанізованому середовищі ХХІ сторіччя цінності культури Уманського краю опинились достатньо крихкими – особливо цінності архітектурного простору міст. Вони руйнуються не тільки у кризах і катаклізмах, але й від варварства, відсутності доброї волі та відповідальності у тих, хто керує розвитком, від теперішньої катастрофічної депрофесіоналізації у багатьох сферах людської діяльності, особливо в архітектурі – закономірного результату століть культурного нігілізму. Стратегія квазімістобудівної діяльності походить від розповсюджені сьогодні тенденції «агресивного оптимізму», від риторики типу «ми зруйнуємо, ми відбудуємо», яка не дозволяє тверезо оцінити відсутність практичного досвіду містобудування, співрозмірити максимальні бажання та реальні можливості.

Архітектурний погляд на феномен туризму виявляє в ньому такі проблеми: відсутність легітимної законодавчо-нормативної бази відтворення унікальних

вітчизняних архітектурно-туристичних об'єктів; втрату контролю як за містобудівною діяльністю, використанням природних ресурсів та туристичною індустрією; невизначеність базових основ, регіональних та державних програм щодо забезпечення комплексних та системних туристичних оглядів об'єктів культурної та природної спадщини краю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Окремим аспектам проблеми організації архітектурного простору історичного середовища присвячено чимало наукових досліджень та міждисциплінарних праць. Важливими базовими документами для даного дослідження є фундаментальні праці у галузі архітектури та містобудування Ю. М. Білокося, М. М. Дьоміна, Т. Ф. Панченко, В. О. Тімохіна. Дослідженням проблем збереження і охорони культурної спадщини присвячено наукові праці В. В. Вечерського, Ю. В. Івашко, О. А. Пламеніцької. Закономірності історичного розвитку Уманщини досліджували Т. П. Бевз, Ю. І. Бодров, О. П. Діденко. Композиційні основи містобудівного розвитку широко представлено у працях зарубіжних вчених М. Г. Бархіна, А. В. Іконнікова, К. Лінча. Питання управління туризмом на регіональному рівні досліджували Л. В. Ковинева, А. В. Діденко.

Формулювання цілей дослідження. Архітектурний погляд на феномен туризму виявляє в ньому такі проблеми: відсутність легітимної законодавчо-нормативної бази

відтворення унікальних вітчизняних архітектурно-туристичних об'єктів; втрату контролю як за містобудівною діяльністю, використанням природних ресурсів та туристичною індустрією; невизначеність базових основ, регіональних та державних програм щодо забезпечення комплексних та системних туристичних оглядів об'єктів культурної та природної спадщини краю.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

Світоглядність організації простору.

Саме звичайне явище у науковому світі – чути і читати твердження про походження архітектури від гри механічних, функціональних та естетичних сил. До цих концепцій, безумовно, відноситься триада Вітрувія: «міцність, корисність і краса», яка більше 20 століть визначає шляхи розвитку архітектури. Його послідовник Леон Баттиста Альберті наголошував ще на одній характеристиці, а саме – на досконалості архітектурних форм [8].

У сучасній теорії і практиці містобудування мали місце багато спроб узгодити протилежні уявлення про архітектуру. Відомий американський архітектор Луїс Канн стверджував: «Архітектура – це продумана організація простору». Діаграма органічної децентралізації міського простору свідчить, на думку Е. Саарінена, що поступова трансформація структури відбувається шляхом переходу від її симетричних до асиметричних форм і надалі до нових симетрій [7].

Такий підхід до глобальної оцінки архітектури, як організованого просторового розвитку історичного міста, започатковано в дослідженнях тенденцій централізовано-розосередженої еволюції Парижу в концепції перетворень міського планування центрального міста у працях Е. Говарда. Ці ідеї стали основою для розуміння еволюції міста як фрагмента багатопланового просторового централізму мережі «центрального місця» у теоріях В. Кристаллера та А. Льюша [6]. Одна з

модифікацій теорії «центрального місця» полягає в спробі перейти від доктрини моноцентризму до поліцентричних уявлень про нерівномірну будову простору, в якому протилежно спрямовані явища концентрації та розосередження періодично та ритмічно узгоджуються [4].

Концепція планувальної структури.

Поняття «Уманщина» у свідомості сучасного міського мешканця асоціюється із значною територією з центром у місті Умань, сукупністю природних, соціальних та культурних компонентів, унікальною історичною долею. На думку істориків під Уманщиною розуміється не тільки сучасний Уманський район, отже його створено порівняно недавно, але й Уманський повіт у складі Київської губернії, Уманський округ військових поселень, Уманський козацький полк, Уманський повіт Брацлавського воєводства.

Етимологія терміну «Пустиня Гумань» (Pustynia Hymaska) відноситься до початку XVII ст., доби польської колонізації України. Уманська пустиня в документах вперше згадується у 1609 році, коли Річ Посполита послала своїх комісарів щоб вони об'їхали ті землі і описали їх.

Як відмічалось в ухвалі, що старості Калиновському було пожалувано «на правах власності пустиню, що зветься Гумань», тобто Гуманню тоді називали не місто, а велику територію [3].

У більшості наукових праць стверджується, що назва самого міста Умань пов'язана з назвою річки Ума, про яку літопис згадує ще в 1497 році. Можна припустити, що згодом річку Уму стали називати Уманкою, а побудоване біля неї місто Уманню. Але, таке пояснення небездоганне, тому, що «пустиня Гумань» обмежена на карті річками Удич, Південним Бугом, Синюхою, Ятранню і Ревухою, там протікає річка Уманка, яка значно менше їх за розмірами. Разом з тим, офіційною українською наукою і законодавчо-нормативними документами поняттю

«Уманщина» не надано чіткого визначення. Ключовим питанням тут є соціально-правовий статус об'єкта, який у багатьох випадках визначає як функціональні, планувальні аспекти так і якість просторової організації середовища. Очевидно, якщо є визначення, повинно бути і явище.

У сучасній теорії і практиці містобудування проблеми розселення людей на певній території пов'язується з локальними системами розселень, які являють собою мережу поселень, розміщених у мережах компактних територій, транспортна доступність якої від центру до крайнього пункту не перевищує 1-1,5 год. в один кінець (100-150 км). Прикладом такого утворення є міська агломерація, яка створює можливість постійного спілкування населення [2].

У сучасних працях має місце методика визначення меж об'єкту дослідження – Уманщини відповідно до двох чинників: природних меж річок та адміністративних меж районів. Проте, у даному випадку, слід погодитись з думкою К. Александера, яка базується на специфічних топологічних уявленнях про місто (*агломерацію, район Ю.І.*), «...як про об'єкт, що не має однозначних границь і уявляє собою багатопшарову структуру переплетених між собою, але не співпадаючих сіток» [1]. Як показує практика, проблема розвитку агломераційних територій не втрачає своїх актуальності як у минулому столітті, так і в наш час, оскільки породжується, головним чином, просторовою структурою периферії та центру.

Внаслідок взаємодії людності та території протягом тривалого часу, під впливом природних, соціальних етнокультурних, історичних та інших факторів, склалися архітектурно-етнографічні зони (АЕЗ) і регіони (області, райони) України [5]. Вони характеризуються певними регіональними народногосподарськими, архітектурними, мистецькими особливостями, що відбувалися у проявах традицій і які утворюють

три просторово-архітектурно-етнографічних континуума України (ПАЕКУ): зовнішній, внутрішній та центральний. До зовнішнього ПАЕКУ слід віднести архітектурно-етнографічні зони: Карпати, Полісся, Слобожанщину та Південь. До внутрішнього ПАЕКУ – відповідно: Полісся та Середньо Наддніпрянщину. Вказане виявляє на певному просторово-топологічному рівні, відповідно до принципу «кожне ціле повинно бути центром у собі», сталий системний прояв Уманщини (агломерації, регіону) як Центрального просторово-архітектурно-етнографічних континууму України (рис. 1).

Критерії туристичної привабливості. Вивчаючи «книгу архітектури», людина занурюється у літопис міст, де кожна стрічка розповідає про події, які визначали розвиток України як європейської держави, а Уманщини – як центру національної культури. Архітектуру центрального регіону можна порівняти з велетенською бібліотекою, а кожний ансамбль – томом художнього роману, у якому шедеври зодчества овіяні романтикою та містичною млою. І сьогодні замські резиденції з їх будівлями та парками переконливо репрезентують в культурний простір держави архітектурно-пластичні дорогоцінності Уманського краю, вишуканість внутрішнього оздоблення, безмежність та камерність оточуючого ландшафту.

Разом з тим, внесення до законодавства і нормативної документації по туризму відповідних положень щодо врегулювання юридичних стосунків суб'єктів туризму та об'єктів архітектури Уманщини з врахуванням критеріїв туристичної привабливості середовища, культурно-ландшафтного контексту, своєрідності національно-регіонального досвіту дозволило б розширити діапазони культурно-пізнавального використання естетики містобудівних ансамблів, національних парків, культурних ландшафтів.

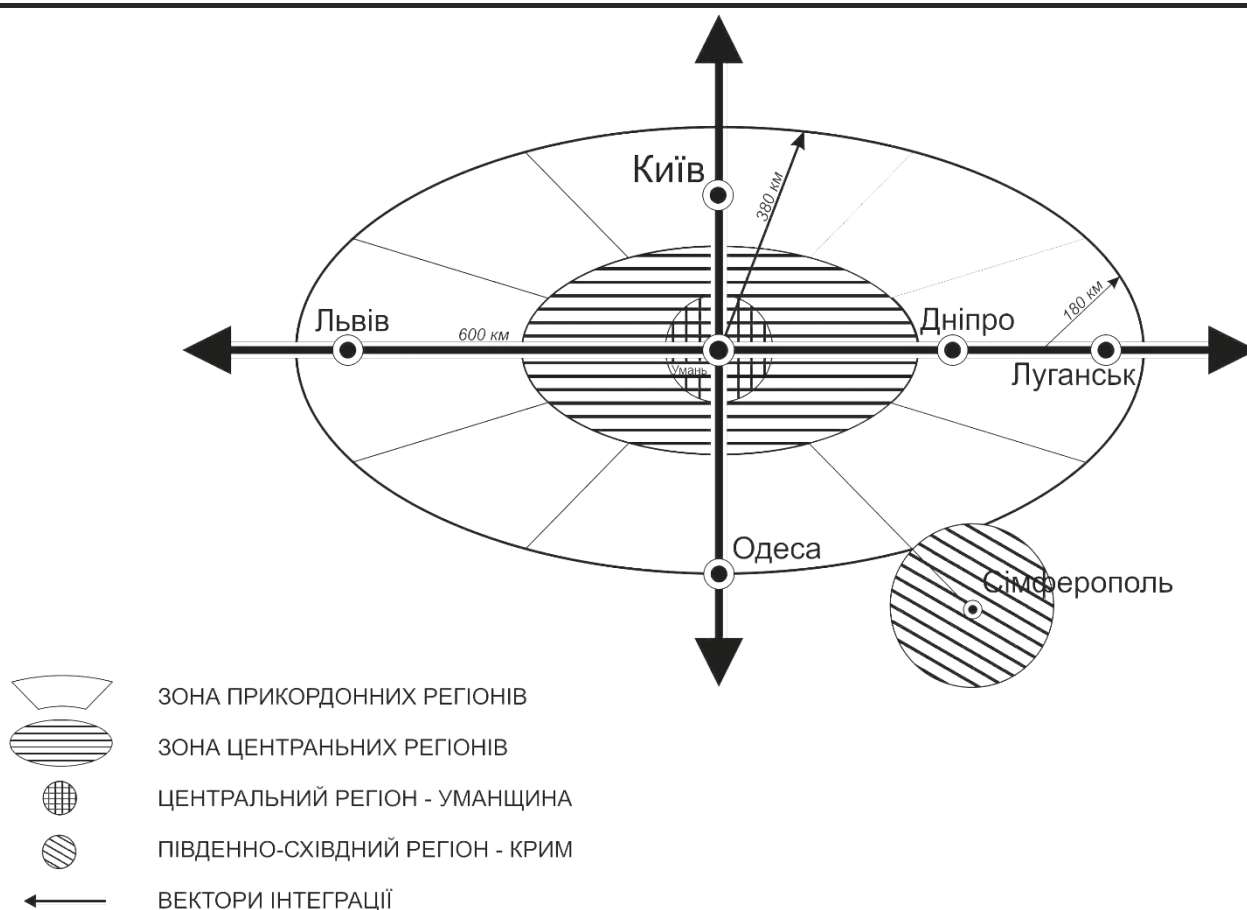

Рис. 1. Модель планувальної інтеграції Уманщини в просторову структуру України

Джерело: розроблено автором.

Виходячи з цієї визначальної вимоги, пропонується критерій «наявності творчого генія людини». Він передбачає видатний творчий внесок особливості в природний чи історичний ландшафт, в створенні унікальної культурної цінності об'єкту, ансамблю, що забезпечує оптимальне візуальне сприйняття середовища, гармонізує силуети та панорами видового розкриття об'єкту.

Критерій «унікального свідчення традиції або цивілізації» спрямований на гармонізацію архітектурно – просторової якостей об'єкту, прилеглих ділянок рисам української і західної культури, національним і європейським етичним нормам і естетичним світоглядам. Структурна побутова і просторова формалізація об'єктних включень повинні узгоджуватись за об'єднуючими принципами, що мають забезпечити домінуючу стилістику доби.

Представлені критерії туристичної привабливості середовища пов'язані з організацією архітектурно-містобудівної діяльності в межах Уманщини та інших регіонів, районів держави, віддзеркалюють дослідження вчених нового наукового напрямку – архітектурної туристології, яка спрямована на відродження візуальної культури простору, має широкий гуманістичні, етичні і художні виміри, обумовлює оптимізацію параметрів формування туристичних зон, удосконалення управління та менеджменту при формуванні архітектурно-туристичних програм, розробку містобудівних тур-планів відповідно до міжнародних вимог.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дві речі визначають критерії туристичної привабливості та цивілізованого розвитку суспільства і тим

більше, чим частіше і уважніше вони досліджуються: глобальний центрризм простору навкруги людини та візуальна культура самої людини.

Список використаної літератури

1. Alexander, K. A. *New theory of urban design* / K. A. Alexander. – N. Y., Oxford University Press, 1987. – 251 p.
2. *Архітектура : короткий словник-довідник* / Ю. М. Євреїнов, О. А. Пламяницька, В. В. Вечерський [та ін.] ; за ред. А. Мардера. – Київ : Будівельник, 1995. – 334 с.
3. Бевз, Г. П. *Історія Уманщини* / Г. П. Бевз. – К., 1997. – 103 с.
4. Важенин, А. А. Иерархии центральных мест и закономерности в развитии систем расселения / А. А. Важенин // *Известия АН. Серия географическая*. – 2002. – № 5. – С. 64-71.
5. Ксеневич, М. Я. *Українська архітектура, її визначальний контекст у просторі, часі, інформації. Основи українського архітектурознавства* / М. Я. Ксеневич. – К. : «МП Леся», 2005. – 426 с. – ил.
6. Лёш, А. *Географическое размещение хозяйства* / А. Лёш ; пер. с англ. – М., 1959. – 455 с.
7. Saarinen, E. *The city: Its growth, Its decay* / E. Saarinen. – N. Y., 1993. – 380 p.
8. Тімохін, В. О. *Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування* / В. О. Тімохін. – К. : КНУБіА, 2008. – 629 с., 158 іл.

Бібліографічний опис для цитування:

Єгоров, Ю. І. Концепція просторового центрризму та критерії туристичного бізнесу / Ю. І. Єгоров // *Науковий журнал «Економічні горизонти»*. – 2017. – № 2(3). – С. 75–79.